

ПЕРИОДИЗАЦИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
ПОВОДОМ 150. ГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА ПАВЛА ПОПОВИЋА

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Book CLXXVIII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 31

PERIODIZATION OF NEW SERBIAN LITERATURE

ON THE OCCASION OF THE 150th ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF
PAVLE POPOVIĆ
(16 April 1868 – 4 June 1939)

Accepted at the IX meeting of the Department of language
and literature, on 27 November 2018, on the basis of reviews from
Academician *Nada Milošević-Dorđević* and Academician *Predrag Piper*

E d i t o r
Academician
ZLATA BOJOVIĆ

BELGRADE 2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 31

ПЕРИОДИЗАЦИЈА НОВЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПОВОДОМ 150. ГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА

ПАВЛА ПОПОВИЋА

(16. IV 1868 – 4. VI 1939)

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности
27. новембра 2018. године на основу рецензија
академика *Наше Милошевић-Ђорђевић* и академика *Предрага Пићера*

Уредник

академик

ЗЛАТА БОЈОВИЋ

БЕОГРАД 2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектор
Тања Ковачевић

Коректор
Рајка Павловић

Технички уредник
Никола Сивановић

Тираж
400 примерака

Штампа
Планета ѝрини

САДРЖАЈ

Предраг Пипер, <i>Поздравна реч (Осврћ на ишћање периодације)</i>	9
Злата Бојовић, <i>Павле Појовић у историји српске књижевности</i>	11
Zlata Bojović, <i>Pavle Popović in the history of Serbian literature</i>	20
Нада Милошевић-Ђорђевић, <i>Павле Појовић и народна књижевност</i>	23
Nada Milošević-Đorđević, <i>Pavle Popović and folk literature</i>	27
Бранко Летић, <i>О прожимању усмене и писане књижевности у доба ренесансе (виле-џосије-музе)</i>	29
Branko Letić, <i>On interlacing of oral and written literature in the age of renaissance (fairies-ladies-muses)</i>	40
Љиљана Јухас-Георгиевска, <i>Павле Појовић о старим српским биографијама</i>	41
Ljiljana Juhas-Georgievska, <i>Pavle Popović on old Serbian biographies</i>	51
Бојан Ђорђевић, <i>Француско-дубровачке књижевне везе у исцртавањима Павла Појовића</i>	53
Bojan Đorđević, <i>French-Ragusan literary connections in Pavle Popović's research</i>	60
Славко Петаковић, <i>Одјек књижевноисторијске концепције Павла Појовића</i> ...	63
Slavko Petaković, <i>L'echo de la conception histoire litteraire de Pavle Popović</i>	75
Милан Алексић, <i>Књижевнотеоријски ставови Павла Појовића</i>	77
Milan Aleksic, <i>Pavle Popović's attitude in literary theory</i>	84

Марко Недић, <i>Павле Појовић о савременицима: критички преглед</i>	85
Marko Nedić, <i>Pavle Popović on his contemporaries: critical overview</i>	99
Петар Ријановић, <i>Српска књижевност на међи средњег и новог века</i>	101
Petar Rijačević, <i>Serbian literature at the crossing between Middle and New Ages</i> ..	114
Мирјана Д. Стефановић, <i>Просветитељство на међи?</i> (<i>Павле Појовић – Доситеј Обрадовић – Јован Скерлић</i>)	115
Mirjana D. Stefanović, <i>Die Aufklärung am Scheidepunkt?</i> (<i>Pavle Popović – Dositej Obradović – Jovan Skerlić</i>)	123
Душан М. Иванић, <i>Доситејево доба у периодизацији</i> <i>српске књижевности</i>	125
Dušan M. Ivanić, <i>Dositejs-zeitalter in der Periodisierung der</i> <i>serbischen Literatur</i>	136
Александар М. Милановић, <i>Корелације између периодизација</i> <i>књижевног језика и периодизација књижевности</i>	137
Aleksandar M. Milanović, <i>Correlations between periodizations</i> <i>of literary language and periodizations of literature</i>	149
Зорица В. Несторовић, <i>Књижевноисторијска начела Павла Појовића</i> <i>у периодизацији српске драме XIX века</i>	151
Zorica V. Nestorović, <i>Pavle Popović's principles of literary history</i> <i>in the periodization of XIX century Serbian drama</i>	158
Ненад Николић, <i>Преромантизам и концепције историје</i> <i>српске књижевности Милорада Павића и Јована Деретића</i>	159
Nenad Nikolić, <i>Preromanticism and Milorad Pavić's and Jovan Deretić's</i> <i>concepts of history of Serbian literature</i>	170
Горан М. Максимовић, <i>Периодизација епохе реализма</i> <i>у српској књижевности</i>	171
Goran M. Maksimović, <i>Periodization of realism in Serbian literature</i>	184
Јелена Новаковић, <i>Главни књижевни правци у српској и француској</i> <i>књижевности XX века</i>	187
Jelena Novaković, <i>Les principaux courants littéraires dans les littératures</i> <i>serbe et française du XXe siècle</i>	203
Миодраг Лома, <i>Скерлићева периодизација историје нове српске</i> <i>књижевности</i>	205
Miodrag Loma, <i>Skerlić's Periodisierung der neuen</i> <i>serbischen Literaturgeschichte</i>	232

Јован Делић, <i>Критеријуми периодизације и периоди у српској књижевности двадесетог вијека</i>	233
Jovan Delić, <i>Periodization criteria and periods in the 20th century Serbian literature</i>	245
Весна Матовић, <i>Страни обрасци у часописима српске модерне</i>	247
Vesna Matović, <i>Foreign patterns in magazines of Serbian moderna</i>	259
Јован Попов, <i>На темељима праксе: периодизација српске књижевности Јована Деретића</i>	261
Jovan Popov, <i>On the foundations of practice: Jovan Deretić's periodization of Serbian literature</i>	273
Александар Петров, <i>Периодизација српске поезије 20. века</i>	275
Aleksandar Petrov, <i>The periodization of 20th century Serbian poetry</i>	287
Стојан Ђорђевић, <i>Период постмодернизма у српској књижевности 1980–1990.</i>	289
Stojan Đorđević, <i>L'epoque du postmodernisme dans la littérature serbe: 1980–1990.</i>	301
Александар Јовановић, <i>Генеза и садржај појма неосимболизма у српској поезији друге половине XX века</i>	303
Aleksandar Jovanović, <i>Genesis and content of term neosymbolism in Serbian poetry of second half of the 20th century</i>	317
Радивоје Микић, <i>Рана проза Миодрага Булатовића као књижевноисторијски проблем</i>	319
Radivoje Mikić, <i>Miodrag Bulatović's early prose seen as the literary-historical problem</i>	330
Јован Пејчић, <i>Периодизација – у темељујућа идеја историје књижевности: основна подела српске књижевности</i>	331
Jovan Pejić, <i>Periodization – founding idea of history of literature: Basic division of Serbian literature</i>	343
Предраг Петровић, <i>Могућности периодизацијског одређења савремене српске књижевности</i>	345
Predrag Petrović, <i>The possibilities of periodization of contemporary Serbian literature</i>	358

ПОЗДРАВНА РЕЧ (Осврт на питање периодизације)

Имам част да у име Одељења језика и књижевности САНУ поздравим учеснике научног скупа *Периодизација нове српске књижевности, поводом 150. годишњице рођења Павла Поповића* и да поздравим све присутне.

Овај научни скуп има, као што се из његовог назива види, два повезана тежишта – један је на научном делу проф. Павла Поповића, редовног члана Српске краљевске академије, поводом сто педесете годишњице његовог рођења, а други је на периодизацији српске књижевности, чему је Павле Поповић дао трајан допринос.

Периодизације спадају у основна питања историографије. Будући да се историографија бави, пре свега, процесима, личностима и догађајима које описује и објашњава на позадини ширих временских одсека којима они припадају, историјске чињенице могу бити лакше сагледане, описане и протумачене ако се на рељефу историјског времена издвоје најважнији оријентир и границе, понекад јасне и очигледне, а понекад мање или више условне.

Условни могу бити и називи који се дају појединим периодима – било према томе колико су временски удаљени од садашњости, било према доминантним личностима, теоријама, методама и догађајима, који су неки период изразито обележили. Већ је избор назива неког периода први корак у његовом тумачењу и вредновању, јер назив ставља у први план, као значајније од других, једно његово обележје и један критеријум виђења.

Из угла теорије научних револуција Томаса Куна то су називи научних парадигми који су обележили поједине периоде, док су са становишта епистемолошке теорије Мишела Фукоа то доминантне епистеме у појединим периодима, као преовлађујући начин мишљења, поимања стварности, па и поглед на свет итд.

Академик Павле Поповић задужио је историографију српске књижевности периодизацијом заснованом на комбиновању хронолошког

критеријума са другим релевантним критеријумима: народна, стара, средња (тј. дубровачка) и нова књижевност. Судбина те класификације у потоњем развоју науке о српској књижевности била је у великој мери условљена притиском идеологије и политике на науку, било да је реч о југословенству или о тзв. братству-јединству, зарад којег више није било упутно сматрати дубровачку књижевност делом српске књижевности, па чак ни – српском и хрватском књижевношћу истовремено, док је било допуштено, ако не и подстицано, назвати је делом хрватске књижевности, без обзира на чињенице које то не потврђују. Сличне појаве постоје и када је реч о историји српског језика па, у новије време, и српског писма, када се, нпр. најстарија ћириличка штампана књига на српском народном језику *Српски молићвеник* проглашава хрватским молитвеником.

Периодизација по природи ствари обухвата и питање утврђивања почетака државе, културе, књижевности, језика и писма..., а то су, по правилу, спорна питања, чије се решавање често више ослања на претпоставке него на непобитне чињенице, а најчешће и на једно и на друго. То је тако и када је, на пример, реч о присуству Срба на Балканском полуострву, и тековинама српске преднемањихке историје, и о српској глагољској писмености и др.

Одржавање овог научног скупа представља добру прилику да и та, као и сродна питања буду предмет нових увида и нове теоријске и емпиријске аргументације, који ће, и ако не донесу коначна решења, допринети тачнијем и исцрпнијем сагледавању тог дела проблематике периодизације српске књижевности.

Иако је овај скуп посвећен питању периодизације *нове* српске књижевности, он би могао бити подстицајан за тражење одговора на питање о периодизацији историје књижевности уопште и о периодизацији целокупне српске књижевности.

Више о поменутих и о многим другим крупним темама имаћемо прилику да сазнамо из реферата које ћемо чути на овом научном скупу, којем у име Одељења језика и књижевности САНУ желим плодан и успешан рад.

Предраг Пипер,
секретар Одељења језика и књижевности САНУ

ФРАНЦУСКО-ДУБРОВАЧКЕ КЊИЖЕВНЕ ВЕЗЕ У ИСТРАЖИВАЊИМА ПАВЛА ПОПОВИЋА

БОЈАН ЂОРЂЕВИЋ*

С а ж е т а к. – У раду се анализирају студије Павла Поповића у којима се бавио компаратистичким истраживањем француско–дубровачких књижевних веза, као и указивањем на нека места у Поповићевом опусу где је, такође, дао податке о француском културном и књижевном утицају на књижевност старог Дубровника.

Кључне речи: Павле Поповић, компаративна изучавања, француска књижевност, дубровачка књижевност, утицаји везе

1.

У богатом рагузеолошком опусу Павла Поповића знатан део запремају компаратистичка истраживања. Он их је спроводио с намером да утврди предлошке или узоре делима дубровачких писаца, постављајући тако темељ за објективније критичко вредновање како тих дела и њихових аутора, тако и књижевности старог Дубровника у целини. Следећи један од принципа ренесансне поетике, који је прегнантно исказао Ђироламо Муцио, да се треба окренути најбољим узорима,¹ Павле Поповић је у свом компаративном приступу дубровачкој књижевности настојао да покаже да су у њен корпус уграђене и неке од највећих вредности дотадашње европске литерарне традиције. У том компаратистичком напору, Павле Поповић се ретко – само у неколико наврата – посветио француско-дубровачким књижевним и културним везама и утицајима, који су,

* Универзитет у Београду – Филолошки факултет; nalesko1965@gmail.com

¹ „Гребало би да доста читаш, да понекад покушаш превести на свој језик одабрана места туђих славних писаца... Треба да се послужиш добрим ауторима. Кад, после тога, будеш у руке узео перо, и будеш изложио своје мисли на хартији, твоје писање ће, као хаљина сачувана међу ружама, одисати мирисом који си од њих примио.“ Према: *Poetika humanizma i renesanse I* /priredio Miroslav Pantić/, Nolit, Beograd, 1963, 271.

уосталом, стали да јачају тек у осамнаестом веку, и опет најпре посредством италијанске књижевности, па онда и непосредно.²

Па ипак, већ на самом почетку свога рада на књижевноисторијском проучавању дубровачке књижевности, 1904. године, Павле Поповић се посветио посматрању Држићевих комедија у молијеровском кључу,³ указујући на „сличности између садржаја Држићевих комедија *Скуи*, *Манге* и *Аркулин* и неколико Молијерових комедија.“⁴ До закључка да су и Држић и, доцније, Молијер, за своје комедије користили заједничке изворе – Плаутову *Аулуларију* (Држић за *Скуи*, а Молијер за *Тврдицу*), односно две Бокачове новеле из *Декамерона* (Држић за *Манге*, а Молијер за *Жоржа Дандена* и *Љубоморног Барбујеа*) – Поповић је дошао минуциозним поређењем које је ишло у три правца за сваки од ова два случаја. Када је Плаут у питању, поређење је вршио на линији: Држић–Молијер / Плаут–Држић / Плаут–Молијер. Исто је учинио и у другом случају: Држић–Молијер / Бокачо / Држић / Бокачо–Молијер. Наиме, учивши најпре сличности у фабули, сценама и карактерима драмских ликова Држићевих и Молијерових комедија, Поповић је закључио да су оба писца морала узимати из истог извора.⁵ Следећи корак је био да се покаже на који је то начин сваки од њих двојице чинио, и овде Поповић ступа с једне стране на терен традуктолошких, а с друге на терен театролошких истраживања. То га је довело до закључка о појединим сличним решењима двојице комедиографа, које је раздвајала не само матична култура већ и читав век, но који су делили исто поштовање према античким и хуманистичким узорима.

Међутим, шта је био Поповићев циљ? С којим мотивом је приступио овој потанкој и, у извесним деловима, претерано педантској компаративној анализи? Због чега је то чинио на начин који ће доцније Милан Решетар имплицитно, али јасно критиковати: „Чим се нађе иста, или чак само слична ситуација или тип у Држића и у неког савременог или старијег писца, одмах се помишља да је Држић то узео од овога другог – као да не би два разна комедиографа могли створити исту ситуацију,

² О овим утицајима и постепеној промени духовне климе у Дубровнику у осамнаестом столећу видети: Војан Ђорђевић, *Молјер и Дубровнику*, Institut за književnost i umetnost, Београд, 2011, 53–63; Злата Бојовић, *Историја дубровачке књижевности*, СКЗ, Београд, 2014, 431–440.

³ Павле Поповић, „Марин Држић и Молијер“, *Насиљавник*, 1904, XV, 1–2, 5–26; 3–4, 81–96.

⁴ Злата Бојовић, „Дубровачке студије Павла Поповића“; у: Павле Поповић, *Дубровачке студије* /прир. Злата Бојовић/, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, 511. Цитате из Поповићевих студија наводимо према овоме издању.

⁵ Павле Поповић, *Дубровачке студије*, 166.

узети из своје непосредне околице исти тип, домислити се истој досјетки или шали.“⁶

Решетар је мислио да се оваквим поступком Држићу одриче не само оригиналност него и вредност. Но, Поповић је своју компаративну анализу учинио управо да би доказао вредност Држићевих комедија! Наиме, он је желео да скрене пажњу на културолошки значај који Држићево ослањање на класичне узоре има, јер чињеница је да је и у маленом Дубровнику, а не само у великој Француској, постојала духовна клима која је омогућила да један књижевник у избору својих извора буде на високом нивоу: „Шта смо ми целим поређењем Држића с Молијером, и обојице с Плаутом, добили? То што смо видели да и у нашег Држића има каткад истих појава и момената којих има и у Молијера. Ствар је свакако интересантна да Марин Држић, који је живео читав век пре Молијера, има у својим комедијама исте ствари које и велики француски писац. Ствар је и лепа, и то чини част нашој књижевности, кад се у њој нађе оно што се толико поштује у делима француских класика, и кад је још то у њу дошло независно од ових последњих.“⁷

На ову своју компаратистичку анализу Поповић се осврнуо и на свршетку своје студије *Комедије Марина Држића*, коју је објавио четврт века доцније.⁸ Иако је сада уочио и друге изворе Држићевих комедија (свакодневица Дубровника, фолклорни утицаји), Поповић је још јаче, овога пута прилично некритички, Држића везао за Молијера, тражећи сличности ова два писца и тамо где наведени примери несумњиво припадају општим местима класичног комедиографског дискурса (мешање дијалеката у говору јунака, женидба на превару, надимци, типови слугу итд.). Можда је управо на ово мислио Решетар, који је своју критичку примедбу на овакав приступ Држићевом делу изнео годину дана касније.

Да за овакве, доста површне аналогии, разлози нису увек били иманентно књижевноисторијски, говори Поповићев покушај да на самоме крају студије *Марин Држић и Молијер* установи сличности између Држићевог *Аркулина* и Молијерове *Женидбе на силу*, и то управо по основном мотиву. Не упуштајући се у анализу изузетно вешто изведеног поступка удвајања јунака у Држићевој комедији, тј. својеврсне травестије „близначког“ мотива (који је Држић изврсно познавао, судећи по томе што је свога *Пјерина* радио према Плаутовим *Менехмима*), Поповић је на сваки начин био на погрешном трагу, а посебно када је име Држићевог превареног јунака, Аркулина, тумачио као искварени облик имена Арле-

⁶ Milan Rešetar, „Uvod“; у: *Djela Marina Držića*: drugo izdanje /priredio Milan Rešetar/, JAZU, Zagreb, 1930, CXVIII.

⁷ Павле Поповић, *Дубровачке студије*, 167.

⁸ Павле Поповић, „Комедије Марина Држића“, *Српски књижевни гласник*, 1929, XXVIII, 3, 196–206.

кин. Јер, и овлашном анализом јасно је да у карактеру Држићевог јунака нема ничега арлекинског. Но, једна Поповићева напомена⁹ открива да је овај завршни део његове студије, који заиста делује као да је накнадно додат, заправо имплицитна полемика с Данилом Живаљевићем и тезама из његове студије о *Аркулину*.¹⁰ А та се полемика, даље, може довести у везу с нетрпељивошћу која је владала између круга окупљеног око *Српског књижевног гласника* (у коме је један од најважнијих био и Павле Поповић) и Живаљевића, који је, као уредник *Кола*, био перцепиран као човек бившег, обреновићевског режима.

2.

Шест година после ове студије, Павле Поповић узео је да потражи извор дубровачке фарсе из 1792. године, познате под називом *Покринокај*.¹¹ У време када је Поповић писао своју студију, још није било познато који је Дубровчанин написао ово дело, тј. ко се крио иза псеудонима Прото Михо Гружанин.¹² С обзиром на то да је у рукопису стајало да је ова фарса „из францускога принесена“, Поповић је правилно закључио да „појава ове комедије у дубровачкој књижевности леп је доказ утицаја француске књижевности на дубровачку у XVIII веку, и јачине оне нове струје тога доба, која је хтела да ослободи књижевност дубровачку искључивог утицаја талијанске и старе класичне књижевности.“¹³

Поповић је знао да у нашој дотадашњој књижевноисторијској науци о фарси *Покринокај* није било готово никаквог сазнања, а такође да су у нашој културној традицији информације о фарси о адвокату Патлену такође оскудне, упркос постојању обимне литературе, углавном на немачком и француском (коју је Поповић донео у напомени на почетку студије).¹⁴ Због тога је најпре дао садржај француског оригинала, а онда пружио податке о многим варијантама ове изузетно популарне фарсе, како француским, тако и латинским, немачким и италијанским прерадама. Потом је, сигурним методолошким поступком, после великог припремног рада, који је подразумевао поређење дубровачке прераде с многобројним верзијама изворника, Поповић несумњиво утврдио

⁹ Павле Поповић, *Дубровачке студије*, 190.

¹⁰ Данило Живаљевић, „Аркулин. Комедија Марина Држића (листак из дубровачке књижевности)“, *Кола*, 1901, I, 8, 504–508; 9, 564–567; 10, 634–637.

¹¹ Павле Поповић, „Адвокат Патлен у дубровачкој књижевности“, *Глас СКА*, 1910, LXXXIV, 219–238.

¹² Дилему о томе ко се крије под овим псеудонимом разрешио је Нико Ћивановић и о томе децембра 1947. године писмом обавестио Петра Колендића. На основу рукописа доказао је да је аутор дубровачке прераде *Агвокајна Пајлена* властелин Михо Соркочевић. Видети: Војан Ђорђевић, *Molijer u Dubrovniku*, 61–62.

¹³ Павле Поповић, *Дубровачке студије*, 238.

¹⁴ Павле Поповић, *Дубровачке студије*, 226–227.

да је *Покринокај* прерада верзије *Авокајиа Пајлена* из 1700. године (први пут изведене 1706. године), коју је написао Давид Огистен Бријес. Затим се Поповић упустио у анализу Бријесове верзије, и у критичко вредновање, оценивши да је овај *Пајлен* у неким деловима „различит од свог узора и прилагођен духу времена“,¹⁵ те да је по томе сигурно више одговарао и дубровачкој средини, због чега се дубровачки писац за ову верзију и одлучио: „Она је имала све особине да се публици јако допадне.“¹⁶ По јасном и методичком успостављању параметара за упоређење, по теоријски беспрекорно заснованом поступку анализе, по убедљивости доказивања, ова Поповићева студија представља право мало компаратистичко ремек-дело.

Ову своју студију, само у краћем облику, Поповић је објавио пет година потом у Француској.¹⁷ Она је у реномираном француском часопису за питања књижевне историје изашла управо у најтежим данима за српски народ у Првом светском рату, у касну јесен 1915. године, када су Влада, Скупштина и војска, с делом народа, кренули у збег који ће их, преко албанских планина, водити на Крф и у Солун. Поповићева намера била је да овим текстом укаже највернијим српским савезницима, Французима, на историјске корене и јачину француско–српских књижевних и културних односа, те на њихову рефлексију у маленој Дубровачкој републици која је – а то се види и из наслова Поповићевог чланка – требало да буде тачка спајања српске и хрватске културе.

Оно што је ново у овој студији у односу на њену, знатно ширу, српску верзију, јесте то што је Поповић дао крајње сажет историјат дубровачких превода и прерада француских књижевних дела, те сведени списак дубровачких књижевника који су та дела преводили – од Миха Працата и Ивана Анђелија и њихових превода Фрања Салешког, до оних Дубровчана који су у осамнаестом веку радили на популарисању класика француске књижевности, попут Корнеја и Молијера (Петар Бошковић, Циво Саров Бунић, Јозо Бетондић, Франатица Соркочевећ, Марин Тудишевић).¹⁸ Потом је Павле Поповић, служећи се записима француског

¹⁵ Павле Поповић, *Дубровачке студије*, 230.

¹⁶ Павле Поповић, *Дубровачке студије*, 238.

¹⁷ Pavle Popović, „L'Avocat Patelin dans la littérature serbo-croate de Raguse“, *Revue d'histoire littérature de la France*, 1915, XXII, 3–4, 293–296.

¹⁸ Занимљиво је да Поповић, иако је проучавао његов живот и дело, а посебно биографски рад, не помиње Игњата Ђурђевића и његов *Живот Свејтога Бенедикта*, за који су, између осталог, извор била дела француских теолога Де Мабијоа, Бенеа и Де Вандома. Видети: Војан Ђорђевић, *Молијер и Дубровнику*, 57. Иначе, прераде Молијера као значајан допринос дубровачкој комедиографији Поповић помиње и на самом почетку своје студије о комедији *Јерко Шкријало*. Видети: Павле Поповић, „Дубровачка комедија *Јерко Шкријало*“, *Годишњица Николе Чујића*, 1910, XXIX, 317. Такође и: Павле Поповић, *Дубровачке студије*, 402.

конзула у Дубровнику Ле Мера, показао да је осамнаести век донео све јаче занимање учених Дубровчана за француску културу и књижевност. Најзад је то поткрепио примером дубровачке прераде Бријесове фарсе. Тако је у овом чланку – писаном очигледно за француске читаоце – Павле Поповић показао да је, у главним цртама, био упознат с дубровачким „франчезаријама“, мада о томе није дао већу, синтетичку студију.

3.

Да је компаратистички метод, успешно примењен, омогућавао Павлу Поповићу да буде сигуран у својим критичким судовима о делима дубровачке књижевности, сведочи његова оцена драмског стваралаштва Николе Наљешковића. До Поповића, Наљешковићеве фарсе биле су углавном потцењиване, а њихов писац видео се као не много талентовани претходник Марина Држића. Једино се у првој фарси, тзв. *Комедији V*, придавала пажња одјецима свакодневног живота у Дубровнику шеснаестог столећа, док се на трећу фарсу, *Комедију VII*, гледало као на Наљешковићев неуспешни покушај да напише „праву“ ерудитну комедију. Посебно потцењена била је Наљешковићева друга фарса, тзв. *Комедија VI*. И управо је, захваљујући свом познавању традиције фарсе, коју је показао у студији о дубровачкој преради *Адвокаџа Пајлена*, на ову Наљешковићеву фарсу скренуо пажњу Павле Поповић, пишући о Наљешковићевом драмском стваралаштву у свом *Прегледу српске књижевности*.

Иако у целини није имао много лепих речи за Наљешковићев комедиографски рад, говорећи да његове „комедије из дубровачког живота“ своју вредност дугују углавном „локалном колориту“, а да су „разуздане у моралу, просте по радњи, доста невеште и празне иначе“, ¹⁹ Поповић је изузетак направио када је реч управо о *Комедији VI*, тј. другој Наљешковићевој фарси. А то је учинио зато што је поштовао једно од главних критичких начела – да се књижевна дела вреднују и с другима самеравају према књижевној врсти. Ако су дотле књижевни историчари потцењивали Наљешковићеве фарсе срањујући их с Држићевим комедијама, Поповић је *Комедију VI* узео да критички процењује према њеним француским узорима. Истина, Поповић није детаљније образлагао непосредне везе француских предлогака и Наљешковићеве фарсе, али нема сумње да је компаративну анализу савесно урадио и да га је управо такав приступ навео на закључак да је ово најбоља Наљешковићева комична драма, да је „доста вешто изведена, управо савршена у својој врсти.“ ²⁰

Каснијим истраживањима дошло се до сазнања да су две француске фарсе биле у основи ове Наљешковићеве фарсе. То су *Martin de*

¹⁹ Павле Поповић, *Преглед српске књижевности*, Геца Кон, Београд, 1920, 158.

²⁰ Павле Поповић, *Преглед српске књижевности*, 163.

Camabrai и *Farce de Mèdicin, du Badin et de la femme*.²¹ Такође, детаљна анализа показује да квалитети ове Наљешковићеве фарсе потичу од тога што је дубровачки писац доследно поштовао принципе жанра, те се саввим приближио француским фарсама по комичности, структури и међусобном односу драмских ликова. И заиста, ако се фарса не схвати као нижа врста комедије, већ као аутономни жанр, онда ова Наљешковићева фарса нимало не заостаје за француским и италијанским фарсама тога времена. А на то је, управо захваљујући свом дару за скрупулозну компаративну анализу, први скренуо пажњу управо Павле Поповић. Оваквих Поповићевих, наизглед узгредних, а суштински преважних опаски и судова – тачних и поузданих, на компаратистичким истраживањима заснованих – има у његовом опусу још много. И не само када је у питању француски утицај – и не само када је реч о дубровачкој књижевности.

ЛИТЕРАТУРА

Бојовић, Злата (2014). *Историја дубровачке књижевности*. Београд : СКЗ.

Ђорђевић, Војан (2011). *Молјер у Дубровнику*. Београд : Институт за књижевност и уметност.

Ђорђевић, Војан (2005). *Никола Наљешковић дубровачки писац XVI века*. Београд : Ниш : Институт за књижевност и уметност : Филозофски факултет у Нишу.

Живаљевић, Данило (1901). „Аркулин. Комедија Марина Држића (листак из дубровачке књижевности)“. *Коло*, I, 8; 9; 10. Стр. 504–508; 564–567; 634–637.

Pantić, Miroslav /priređivač/ (1963). *Poetika humanizma i renesanse I–II*. Београд : Nolit.

Поповић, Павле (1910). „Адвокат Патлен у дубровачкој књижевности“. *Глас СКА*, LXXXIV. Стр. 219–238.

Поповић, Павле (1910). „Дубровачка комедија Јерко Шкрипало“. *Годишњица Николе Чујића*, XXIX. Стр. 317–332.

Поповић, Павле (2000). *Дубровачке студије*. Београд : Завод за уџбенике и наставна средства.

Поповић, Павле (1929). „Комедије Марина Држића“. *Српски књижевни гласник*, XXVIII, 3. Стр. 196–206.

Popović, Pavle (1915). „L' Avocat Patelin dans la littérature serbo-croate de Raguse“. *Revue d'histoire littérature de la France*, XXII, 3–4. Стр. 293–296.

²¹ О овој Наљешковићевој фарски видети: Војан Ђорђевић, *Никола Наљешковић дубровачки писац XVI века*, Институт за књижевност и уметност, Филозофски факултет у Нишу, Београд, Ниш, 2005, 269–276.

Поповић, Павле (1904). „Марин Држић и Молијер“. *Насијавник*, XV, 1–2; 3–4. Стр. 5–26; 81–96.

Поповић, Павле (1920). *Прељег српске књижевности*. Београд : Геца Кон.

Rešetar, Milan /priređivač/ (1930). *Djela Marina Držića*. Zagreb : JAZU.

Bojan Đorđević

FRENCH–RAGUSAN LITERARY CONNECTIONS IN PAVLE POPOVIĆ'S RESEARCH

S u m m a r y

In very rich Raguseological opus of Pavle Popović, significant part belongs to comparatistic research. He was conducting them with the aim to determine templates or models for works of Ragusan writers, thus setting the foundation for more objective critical evaluation of those works and their authors, but also of the literature of old Dubrovnik as a whole. In his comparative approach to Ragusan literature, Pavle Popović wanted to show that some of the highest values of the European literary tradition were built in its corps. In this comparatistic effort, Pavle Popović seldom – only in few occasions – studied French-Ragusan literary and cultural connections and influences. At the very beginning of his work on literary-historic research of Ragusan literature, in 1904, Pavle Popović set out to observe Držić's comedies in Molierean key (*Marin Držić and Moliere*). Popović made his comparative analysis in order to prove value of Držić's comedies! Namely, he wanted to draw attention to cultural importance of Držić's leaning on classical sources, because it is a fact that even in small Dubrovnik, and not only in great France, there was spiritual atmosphere which enabled a writer to reach high levels when it comes to choice of his sources. Six years after this study, Pavle Popović took to finding source of Ragusan farce from 1792, known under the name *Pokrinokat*. First he provided content of the French original, and then gave data about many versions of this very popular farce, and about its French, but also about its Latin, German and Italian adaptations. Then, using proven methodological procedure, after huge preparation work which included comparison of Ragusan adaptation with numerous versions of the source, Popović undoubtedly determined that *Pokrinokat* was an adaptation of *Lawyer Patlen* version from 1700 (played for the first time in 1706), written by David-Augustin de Brueys. Five years later, Popović published this study in France, in somewhat shorter form. It appeared in the most difficult days for Serbian people in World

War I, in late autumn of 1915, when Government, Parliament and army, with part of the population, left for refuge which will take them across Albanian mountains to Corfu and Thessaloniki. Popović's intention with this article was to show the French, most loyal Serbian allies, the historical roots and strength of French-Serbian literary and cultural relations, and their reflection in the tiny Republic of Ragusa which – as can be seen from the title of Popović's article – was supposed to be a point of juncture of Serbian and Croatian culture. Successfully applied comparatistic method enabled Pavle Popović to be sure of his critical evaluations of Ragusan literature, which is confirmed by his evaluation of drama works of Nikola Nalješković. Until Popović, Nalješković's farces were being mainly underestimated, and their author was viewed as not too talented predecessor of Marin Držić. Only in the first farce, the so-called *Comedy V*, attention was paid to echoes of daily life in the 16th century Dubrovnik, while the third farce, *Comedy VII*, was viewed as Nalješković's unsuccessful attempt to write a "real" erudite comedy. Especially underestimated was Nalješković's second farce, the so-called *Comedy VI*. And it was exactly Pavle Popović who, thanks to his knowledge of tradition of farce which he demonstrated in his study on Ragusan adaptation of *Lawyer Patlen*, drew attention to this Nalješković's farce, writing about Nalješković's drama works in his *Overview of Serbian Literature*.

